

**Virđinija Popović\***

Univerzitet u Novom Sadu,  
Filozofski fakultet

UDK 81'255.4:821.135.1-14Eminescu=511.141

DOI: 10.19090/gff.2019.1.183-195

Originalni naučni rad

**Ferenc Nemet**

Učiteljski fakultet na mađarskom  
nastavnom jeziku, Subotica

**Marina Puja Badesku**

Univerzitet u Novom Sadu,  
Filozofski fakultet

## RECEPCIJA POEZIJE MIHAJA EMINESKUA U MAĐARSKOJ KNJIŽEVNOSTI S POSEBNIM OSVRTOM NA PREVODILAČKI RAD ŠANDORA KIBEDIJA\*\*

„Moderni klasik književnog romantizma”, kako Emineskua naziva Mozeš Huba, zakoračio je u mađarsku književnost 1885. godine, zahvaljujući Jožefu Šandoru, koji je na mađarski preveo njegovu pesmu *Atît de fragedă*. Počev od tada pa sve do danas, veoma je razgranata i bogata mađarska književna recepcija najvećeg i najpopularnijeg rumunskog pesnika. Nakon Jožefa Šandora, njegovu recepciju svojim prevodima obogaćivali su i Lerinc Bran, Geza Seč [Szöcs Géza] i Karolj Revai, ali Emineskuovoj recepciji u mađarskoj književnosti nesumnjivo je značajno doprineo i Šandor Kibedi, koji je 1934. u Klužu u zasebnoj knjizi prvi put objavio sabrane pesme Mihaja Emineskua (*Mihail Eminescu összes költeményei*. Cluj–Kolozsvár, 1934). Naravno, i kasnije su Emineskuovu poeziju prevodili mađarski književnici (Gere Finta, Zoltan Franjo, Zoltan Jekeli, Lajoš Aprili, Jene Džida [Dzsida Jenő], Ferenc Semler), ali već pomenuti Kibedijev prevod, kao pionirski poduhvat, svakako zaslužuje posebnu pažnju. Ovaj rad osvetljava upravo taj znameniti izdavački poduhvat.

*Ključne reči:* Mihaj Eminesku, recepcija u mađarskoj književnosti, Šandor Kibedi, sabrane pesme Mihaja Emineskua.

Mihaj Eminesku (1850–1889) rumunski je pesnik koji je dostigao najviše vrhove koje je rumunska poezija mogla dosegnuti, ostavljajući za sobom čitavu školu

---

\* popovic.virdjiniya@ff.uns.ac.rs

\*\* Rad je napisan u okviru projekta Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* (broj 178002).

podržavalaca i epigona. Svojim neumornim staranjem za čitanje, za studiranje, za spoznaju, on je bez ostatka obogaćivao svoje pamćenje značajnim delima antičke i moderne književnosti. Vrstan poznavalac filozofije, pogotovo Platona, Kanta, Šopenhauera, kao i religiozne misli, prevashodno hrišćanske i budističke, obožavalac Veda, zaljubljenik u poeziju svih epoha, poznajući naučne tekstove o rumunskoj istoriji i rumunskom jeziku, „on nalazi u riznici prikupljenih ideja konkretni materijal iz koga crpi visoke apstrakcije koje u njegovim pesmama tako često otvaraju beskonačni vidik ljudske misli” (Majoresku, 2000: 381). „Emineskuov život bio je kratak i pomračen, dok je njegovo delo ne samo ogromno, ako imamo u vidu svega 17 godina punog stvaralačkog zamaha, već i svetlo, svim tim sagorevanjima koje je usadio u svakoj napisanoj stranici i koja se ne smanjuje u intenzitetu, već naprotiv raste s prolaskom godina” (ibid.: 384–385).

Eminesku je živio i stvarao u doba prevlasti građanske klase i rastućeg kapitala, u vreme industrijalizacije, koje je posle revolucije 1848. godine zahvatilo i Rumuniju. U Zapadnoj Evropi ovaj se proces odvijao brže i radnička klasa je jačala, dok se u ondašnjoj Rumuniji radnička klasa tek rađala, a buržoazija je bila prinuđena da čini ustupke boljarima, feudalnim ostacima u zemlji. U to doba nalazimo se tek na pragu seljačkih ustanaka. „Ovo je veoma važno za duhovnu orijentaciju pesnika, za ograničavanje njegovog borbenog elana, koje je uslovljeno nedovoljnom verom u snagu radničke klase i nejasnim perspektivama za budućnost” (Flora, 1991: 115). Izuzetan poznavalac nacionalne istorije, kao i one geopolitičke u evropskom kontekstu, okružen imperijama koje vladaju provincijama nastanjenim Rumunima, imao je jasnu predstavu, još od tada, da će biti ujedinjena Rumunija. „Podržavao je u političkoj materiji organističku teoriju, prema kojoj država treba da se prirodno razvija, da napreduje, zasnivajući se na sopstvenim silama, na narodu tvorcu jezika i čuvaru tradicija, stvarnom „duhu” države, prevashodno na seljaštvu, jedinom proizvodnom društvenom sloju” (Dumitrescu-Bušulenga, 2000: 19). Njegovo pesništvo sastoji se od neprestanog traganja za savršenstvom, koje je pronašao u spoznaji, u ljubavi, u sopstvenom moralnom i društvenom životu, sa žudnjom što ga je dovela do sloma svih ideala.

Nakon njegove smrti ostalo je nekoliko hiljada stranica rukopisa. Oni su jedno vreme bili izgubljeni u arhivima Rumunske akademije nauka, ali se danas pažljivo čuvaju i proučavaju kao nacionalno blago, kao nešto o čemu će se još dugo govoriti i pisati. Značajan doprinos poznavanju vrednosti Emineskuove poezije u evropskom književnom okruženju donosi objavljivanje pesama na drugim jezicima, jer su ove vrednosti mogle otkriti književnoumetničke valence jezika na kojem je Eminesku pisao svoja dela, shvaćene kao veliko bogatstvo, koje može zadovoljiti

najviše i najteže zahteve književnog stvaralaštva i kreativnosti. Na ovaj način Eminesku postaje svetski poznat i utiče na formiranje verodostojnog mišljenja o svom doprinosu savremenoj rumunskoj književnosti. „Interesovanje za Emineskuovo delo najpre se može videti u časopisima, zatim enciklopedijskim publikacijama koje su preuzele ulogu upoređivanja velikih rumunskih dostignuća sa poznatim delima svetske književnosti” (Copilu, 2015: 85–86).

Prohodnost ka mađarskoj poeziji dogodila se prvenstveno zbog toga što je Emineskuova poezija bila bliska mađarskom pesništvu. Sa kulturom Transilvanije, delom Austrougarske monarhije do 1920. godine, ali i sa stvaralaštvom rumunskog „genija” Emineskua bio je upoznat ceo duhovni i lingvistički svet geografskog prostora tadašnje Mađarske, što je doprinelo učvršćivanju rumunsko-mađarskih međuknjiževnih odnosa. Dokaze o interesovanju mađarske publike za Emineskuovo delo možemo pronaći u mnogobrojnim prevodima i komentarima njegovog stvaralaštva. Ove zemlje imale su zajedničku istorijsko-književnu sudbinu, tako da je Mađarska sa oduševljenjem dočekala rad rumunskog nacionalnog pesnika, „upoređujući ga sa Šandorom Petefijem [Petőfi Sándor] ili Endreom Adijem [Ady Endre]” (Kopilin, 2015: 193). S druge strane, sa završetkom Prvog svetskog rata, 1918. godine, počinje novo doba u rumunsko-mađarskim odnosima. Raspadom Austrougarske monarhije transilvanijski mađarski pesnik preko noći postaje manjinski pesnik, koji će se potruditi da iznađe novi smisao svog stvaranja. Vrlo značajna komponenta ovog „novog smisla” (Bućin, 2015: 49) jeste otkrivanje misije da postane duhovni posrednik između mađarske i rumunske kulture, što rezultira velikim brojem prevoda na mađarski jezik. Tražeći nove mogućnosti i književni suživot, Mađari su smatrali važnim upoznavanje s delima najvećeg rumunskog pesnika, Emineskua. (To je, inače, bio slučaj i sa Mađarima u Vojvodini, koji su neposredno nakon 1920. godine počeli da prevode srpske pisce i pesnike.)

Emineskuova recepcija u mađarskoj književnosti započela je 1885. godine, kada je novinar i političar Jožef Šandor na mađarski preveo njegovu pesmu *Atít de fragedă / Cseresznyefa fehér virága / Tako mlada*.<sup>1</sup> Prevod je bio objavljen u časopisu *Kolozsvári Közlöny* iz Kluža („Informația de Cluj”), u svečanom božićnom broju, dok je pesnik još bio u životu (Bućin, 2015: 46). Odmah potom prevođenja su se latili i Lerinc (Laurenciju) Bran, Geza Seč i Karolj Revai, šireći popularnost Emineskuovih

<sup>1</sup> Mózes Huba: A romantika modern klasszikusa (<http://irodalom.elender.hu/roman/emintan.htm>), 3. 12. 2017. Videti još: Bencze Mihály: Sándor József az Alecsandri, Eminescu és Mureșan versek első fordítója. = *Mikes International*, 2015/4, 71–74.

pesama među mađarskom čitalačkom publikom.<sup>2</sup> Laurenciju Bran objavio je svoje prevode pod pseudonimom Samošujvari, što su u to vreme oštro kritikovali istoričari književnosti. Kasnije, kada je Bran objavio i ostale svoje prevode Emineskuovih pesama u nedeljniku *Zsibóvidéki Hírlap* i u antologiji *Román költőkötet / Od rumunskih pesnika*, koju je priredio Karolj Revai i objavio u Baja Mareu 1909. godine, saznalo se i pravo ime prevodioca.

U članku prof. dr Mihale Bučin s Pedagoškog fakulteta Univerziteta Đula Juhas u Segedinu pod naslovom *Traduceri și traducători ai operei lui Mihai Eminescu în limba maghiară / Prevodi i prevodioci Emineskuovog dela na mađarski jezik*, objavljenom 2015. godine u časopisu *Columna* iz Bukurešta, spomenuti su i oni prevodioci koji su preveli po jednu Emineskuovu pesmu na mađarski jezik. Na primer, Armin Duks [Dux Ármin] prevodi pesmu *O, rămâi / Oh, ostani*<sup>3</sup> još za vreme Emineskuovog života, i upoređuje ga s njegovim prethodnikom, velikim rumunskim pesnikom Vasileom Aleksandrijem, dok Mihalj Pervu prevodi pesmu *De ce nu-mi vii / Zašto mi ne dolaziš* i objavljuje je 1893. godine na prvoj stranici klužanskog časopisa *Kolozsvári Közlöny*, s kratkim objašnjenjem da je Eminesku „jedan od najvećih rumunskih pesnika” (Bučin, 2015: 47). Članak *Însemnări despre Eminescu / Zapisi o Emineskuu* Mihalj Pervu objavljuje 1893. godine u časopisu *Arad és Vidéke*. Godine 1889, kada je Eminesku napustio ovaj svet, napunivši tek 39 godina, objavljen je nekrolog na mađarskom jeziku u časopisu *Alföld*, pod nazivom *Despre moartea lui Eminescu / O Emineskuovoj smrti*. Nakon pesnikove smrti u rumunskoj književnosti pojavljuje se čitav niz pesnika koji su ili kopirali Emineskua ili bili inspirisani njime, što je rezultiralo time da je svako ko bi pokušao pisati poeziju ličio na Emineskua, a to je trajalo još nekoliko decenija posle njegove smrti. Rumunski kritičari, esejisti, filozofi, psiholozi pišu o njegovom delu, a studije o njemu su se proširile i na susedne zemlje, najpre na Mađarsku, budući da je ovde bio već naveliko poznat. Društvo La Fonten iz Budimpešte organizuje konferencije na kojima se hvali Emineskuovo pesničko delo, a autori studija o Emineskuu nisu samo filolozi, pesnici ili prevodioci. Tako, na primer, lekar K. Vlad piše rad *Eminescu din punct de vedere psihologic / [Eminesku s psihološke tačke gledišta]*, koji je bio veoma interesantan mađarskim čitaocima; Laslo Galdi u radu *Stilul poetic al lui M. Eminescu / [Emineskuov pesnički stil]* ističe vrednost njegove leksike, a govori i o pesnikovom svesnom izbegavanju izraza iz narodne književnosti, koji nisu prihvaćeni u kultnoj

<sup>2</sup> Ibid. – U tom periodu Emineskua su prevodili i: Mikloš S. Nađ, Jožef Ošvat, Ištvan Lihtfus, Janoš Dengi i drugi.

<sup>3</sup> Prevod na mađarski naslova pesme *O, rămâi / Oh, ostani* glasi *Óh maradj*.

poeziji. U više publikacija, poput *Alföld, Arad és Vidéke, Vörös Lobogó, Aradi Hírlap, Aradi Vasárnap* itd., objavljena su Emineskuova dela u prevodu Lasla Galdija, Ferenc Semlera, Mihajla Pervua i Đezea Kara. Najcelovitiji deo Emineskuovog pesničkog stvaralaštva objavljen je u Klužu 1934. godine, u zbirci *Eminescu összes költeményei*. Prevodilac je bio Šandor Kibedi (1897–1941), a predgovor je napisao Ištvan Ileš Đeri [Győri István Illés].

Kako nam dr Đerđ Krištof kazuje, u periodu do Prvog svetskog rata začetnici i stvaraoci Emineskuovog kulta u mađarskoj književnosti bili su Geza Seč i Karolj Revai, koji su istrajno i s oduševljenjem prevodili njegove pesme (Krištof, 1935: 13–31). Prevode Emineskuovih dela objavljivali su mađarski listovi: *Vasárnapi Újság, Hazánk, Újság, Máramarosi Lapok, Erdélyi Újság, Zólyomvármegyei Hírlap, Zsibóvidéki Hírlap, A Cél, Fehértemplom és Vidéke, Eperjesi Lapok* itd. Geza Seč je, osim svojih prevoda, nedugo nakon Emineskuove smrti, 1895. godine objavio dve knjižice na mađarskom jeziku posvećene znamenitom rumunskom pesniku (*Eminescu; Egy pár szó Eminescu irodalmáról*), dok je Ileš Kristea takode 1895. godine objavio jedan rad na mađarskom jeziku o liku i delu Mihaja Emineskua (*Eminescu élete és művei*). Uglavnom, već u periodu pred Prvi svetski rat mađarska književnost i mađarska čitalačka publika dobro su poznavale pesme i stvaralaštvo Mihaja Emineskua, ali i druge vrednosti rumunske književnosti, te, po Đerđu Krištofu, zahvaljujući istrajnom prevodilačkom radu Geze Seča i Karolja Revaija (ali i drugih), „interesovanje za rumunsku poeziju u mađarskim književnim krugovima i među mađarskom čitalačkom publikom počelo se veoma povoljno razvijati” (ibid.).<sup>4</sup> Kao priznanje za dragocene prevode rumunskih pesnika (Emineskua i Košbuka), Društvo Petefi je 1910. godine u svoje redove primilo Karolja Revaija, dok ga je Književno društvo Transilvanije, čiji je bio član, podsticalo na još produktivniji prevodilački rad (ibid.). O popularnosti Emineskuovih pesama govori i interesantna činjenica, koju je pribeležio Đerđ Aleksić, da „u Ugarskoj a pogotovu u Transilvaniji, čak i Mađari naširoko pevaju Emineskuovu pesmu *Oh, mért nem jössz – De ce nu-mi vii*” (ibid.).

Posle 2000. godine, kada se proslavljalo 150 godina od rođenja Mihaja Emineskua, Rumunska akademija nauka promovisala je knjigu *Eminescu în circuitul universal. Traducerea și ecoul operei în 77 de limbi din peste 250 de țări*, koja je u velikoj meri odgovarala mišljenju velikog rumunskog kritičara i filozofa Konstantina Nojke da „Emineskua možemo najbolje upoznati ako ga predstavimo celom svetu”

<sup>4</sup> Videti još: A. P. Todor: *Eminescu în literatura maghiară. = Convorbiri Literare*, 1939, 1153–1232.

(ibid., 2016: 95). Istraživanje recepcije Emineskuovog dela u inostranstvu rezultiralo je sa 54.000 Emineskuovih tekstova (pesama, kritika itd.), objavljenih u skoro 7000 svetskih časopisa.<sup>5</sup> Ovaj broj sadrži veliki deo onlajn članaka o Emineskuu. Došlo se do zaključka, što je, uostalom, i ranije bilo poznato, da je najpoznatiji rumunski pesnik, Mihaj Eminesku, jedan od najprevođenijih rumunskih pesnika, jer su mu pesme prevedene na više od 80 jezika, a programima za automatsko prevođenje na još toliko. Danas se zna da je Eminesku preveden na 150 jezika. Kada se pod nadzorom čuvenog rumunskog emineskologa Dumitrua Kopilua-Kopilina pravila statistika, uzeti su u obzir samo književni prevodi na 80 svetskih jezika, ostavljajući po strani jezike na koje se Eminesku „mogao” prevesti programima za automatsko prevođenje. Dumitru Kopilu-Kopilin je u svojoj knjizi *Eminescu în circuitul universal*, objavljenoj u Trgovištu 2015. godine, prikazao detaljnu statistiku Emineskuovih prevoda, varijanti i autora koji su istraživali njegovo delo od kada je pesnik objavio svoju prvu pesmu, *De-aş avea*, 1866. godine, u časopisu *Familia* iz Budimpešte. Akademik Mihaj Ćimpoj, predsednik Moldavske akademije nauka, piše o ovom značajnom istraživanju, govoreći da je istraživanje prof. Kopilina „istinska fenomenologija recepcije Emineskuovog dela” (Cimpoi, 2015: 11) i da je u ovoj knjizi pored detaljne statistike sprovedena i značajna evaluacija, prateći fenomen univerzalnosti Emineskuovog dela. Interesantno je spomenuti da sa pesmom *De-aş avea* urednik časopisa Josif Vulkan<sup>6</sup> menja pesnikovo prezime Eminović u Eminesku. Iste je godine još pet pesama bilo objavljeno u ovom gradu. U istoriji rumunske književnosti poznato je da je Eminesku debitovao u Mađarskoj, tako da je celokupno njegovo delo prihvaćeno od mađarske publike sa velikim interesovanjem; njegove pesme su velikom brzinom objavljene na mađarskom jeziku još za vreme njegovog života, kako bi pronašle put do publike željne dobre poezije.

Jedna od najprevođenijih pesama na mađarski jezik, sa više od dvadeset varijanti, jeste pesma *De ce nu-mi vii / Zašto mi ne dolaziš*, zatim, sa nešto manje varijanti, pesma *La steaua / Ka zvezdi* (osamnaest varijanti), potom *Mai am un singur dor / Imam još jednu želju* (petnaest varijanti), a poznato je i desetak varijanti pesme *Glossa / Glosa*.

Izbijanjem Prvog svetskog rata sve je stalo – muze su začutale. Ali nakon toga, posle promene režima i povlačenja novih granica, interesovanje i radoznalost

<sup>5</sup> Ovo istraživanje sprovedli su emineskolozi pri Rumunskoj akademiji nauka. Tačan broj Emineskuovih tekstova i broj časopisa objavljen je u knjizi *Eminescu în circuitul universal*, autora Dumitrua Kopilua-Kopilina, Trgovişte, 2015. godine.

<sup>6</sup> Josif Vulkan bio je sin grkokatoličkog sveštenika iz Letaverteša [Létavértés], u Mađarskoj.

prema rumunskoj književnosti ponovo se bude kod Mađara, naročito u Rumuniji. Mađarska manjina, koja počinje da izgrađuje samostalni kulturni i književni život, sa interesovanjem se okreće delima rumunske književnosti i njihovim stvaraocima. Javljaju se književni prevodi i objavljuju se zbirke koje mađarsku čitalačku publiku upoznaju sa starom i modernom rumunskom lirikom. Tako je već 1928. godine Književno društvo Transilvanije objavilo jednu antologiju prevoda rumunskih pesnika, *Műfordítások román költőkből*, dok je 1930. Tivadar Fekete publikovao antologiju stare rumunske poezije, *Klasszikus kert – régi román költők antológiája* (ibid.). Nažalost, verni Emineskuovi prevodioci na mađarski, Geza Seč i Karolj Revai, tada već nisu bili među živima (ibid.). Oni koji su se tada latili prevođenja (Lajoš Aprili, Marija Bende i drugi) Emineskuovu poeziju prevodili su samo fragmentarno, a na osnovu toga nije se mogla sagledati celina njegovog pesništva, a, dakako, ni lepota. U nameri da premosti taj nedostatak, te da mađarskoj čitalačkoj publici da jedan celovit pregled Emineskuove poezije, Šandor Kibedi (Šandor Hapka)<sup>7</sup> prihvatio se prevođenja njegovih sabranih pesama, koje su objavljene u Klužu 1934. godine, te je dao prvi prevod sabranih Emineskuovih pesama na mađarski jezik, pod naslovom *Eminescu összes költeményei / Emineskuove sabrane pesme*.

Do danas je više desetina prevodilaca prevelo Emineskuovo delo na mađarski jezik. Eminesku se pojavljuje u 115 članaka i knjiga od prve svoje objavljene pesme, 1885. godine, do danas. Pored prevoda, objavljene su i dve mađarske studije o rumunskom pesniku. To su dve doktorske disertacije na mađarskom jeziku, od kojih su dve objavljene u Klužu i jedna u Budimpešti. Prvo istraživanje pesničkog dela Mihaja Emineskua predstavlja diplomski rad iz 1895. godine, odbranjen u Budimpešti, samo šest godina nakon pesnikove smrti, pod naslovom *Eminescu élete és művei. Tanulmány az újabb román irodalom köréből / Eminesku, život i delo*.

<sup>7</sup> Šandor Kibedi (Nagysomkút, 1897 – Kolozsvár, 1941) – pesnik, dramski pisac, prevodilac i urednik. Prve pesme objavio je 1920. godine, a njegov talenat otkrio je Lajoš Barta. Između 1922. i 1924. godine bio je glavni saradnik lista *Kövérvidék* i dopisnik *Nagybányai Hírlap*. Godine 1924. seli se u Kluž, gde se uglavnom bavi novinarstvom, saradujući u više listova. U periodu 1928–1929. bio je glavni urednik lista *Szemle* iz Nađsalonte [Nagyszalonta], 1929–1930. glavni urednik lista *Az Újság*, a počev od 1931. i odgovorni urednik lista *Korunk*. Godine 1937. pokrenuo je časopis za književnost, umetnost i društvo *Széphalom*. Objavio je šest samostalnih knjiga, uglavnom pesama, i tri toma prevoda (osim sabranih Emineskuovih pesama, i prevode pesama Arona Kotruša i Oktavijana Goge). Njegovi prevodi izazvali su određene književne polemike, a Đerđ Krištof je posebno kritikovao njegov prevod Emineskuovih pesama, kao nedovoljno stručan i kvalitetan.

*Ogled iz novije rumunske književnosti*, Aurora nyomda, Szamosujvár, 1895 (autor Ileš Kristea).

Posle Drugog svetskog rata započinje novi period u istoriji mađarske recepcije Emineskuovog dela. Socijalistička država stavlja na raspolaganje značajne fondove, kojima raspolažu ljudi odgovorni za promovisanje autentičnih vrednosti, između ostalog i za prevođenje rumunske književnosti na mađarski jezik i mađarske književnosti na rumunski jezik. U Budimpešti 1947. godine pesnik i prevodilac Zoltan Jekeli objavljuje zbirku pesama u izdanju rumunsko-mađarskog društva iz Budimpešte. Sledi dvojezično izdanje, objavljeno u Bukureštu, povodom stogodišnjice pesnikovog rođenja (1950). Drugu zbirku, od preko sto pedeset stranica, preveo je i objavio 1961. godine Zoltan Franjo, koji je Emineskua prevodio i na nemački jezik.

Godine 1966. objavljena je zbirka pesama na mađarskom jeziku koju je priredio Šandor Kačo (drugo izdanje 1984. godine), a u koju su ušle sve Emineskuove pesme. Takođe, o Emineskuu i njegovom delu pisali su Geza Seč iz Sibinja i Endre Kakaši, čija je monografija bila i nagrađena od strane Saveza pisaca Rumunije. Treća je veoma značajna studija profesora Lasla Galdija, koji je istraživao pesnički stil Mihaja Emineskua.

Povodom obeležavanja stogodišnjice smrti Mihaja Emineskua, istoričar književnosti Mozeš Huba, koji je istraživao mađarske varijante Emineskuove pesme *Glossa*, objavio je 1989. godine zbirku *Eminescu în literatura maghiară / Eminescu a magyar irodalomban / Eminesku u mađarskoj književnosti*, u koju je uvrstio najbolje prevode na mađarski jezik, kao i najznačajnije kritike pesnikovog stvaralaštva. Posle 1989. godine opada interesovanje za prevođenje Emineskuovog dela na mađarski jezik, ali ne i interesovanje za istraživanje njegovog pesništva. U ovom periodu jedino možemo istaći prevod *Večernika* na mađarski jezik Zoltana Franjoa. Kraj dvadesetog veka „su obeležile dvojezične knjige objavljene u Rumuniji: *Geniu pustiu – Szárnyaszegett géniusz* (București, „Universal Dalsi”, 2000, predgovor Nikolaje Balota), *Poezii – Versek* (Bukurešt, „Curtea Veche Publishing”, 2000, predgovor Zoe Dumitresku-Bušulenga), *Eminescu în circuitul universal, Poezii – Versek* (București, Editura 100+1 Gramar, 2000, prevod Jožef Balogh)” (Koplin, 2015: 196).

#### KIBEDIJEV PREVOD SABRANIH EMINESKUOVIIH PESAMA (1934)

Izdanje Kibedijevog prevoda ima svoju istoriju koju treba sagledati kako bi se u potpunosti mogle razumeti okolnosti objavljivanja prevoda Emineskuovih dela. Knjiga je objavljena 1934. u Klužu, na 189 strana, sa slikom pesnika. Izdato je 206 numerisanih bibliofilskih primeraka, 6 primeraka u pergamentskom povezu, kao i 200



primeraka u kožnom povezu (Kibedi, 1934: 2). Knjiga je bila značajna i zbog toga što je svetlost dana ugledala kao prvi tom edicije *Nova Transilvanija*, koju je uredio Ištvan Ileš Đeri, urednik i izdavač lista *Nova Transilvanija (Új Erdély)* (ibid.: 190–191). U predgovoru Ištvan Ileš Đeri pojašnjava da pomenuta edicija zapravo ima kulturnu misiju koja za svoj cilj ima progres, kao i kulturno zbližavanje naroda u Rumuniji, te će svaki tom te edicije zapravo predstavljati po jednu stepenicu „prema duhovnoj harmoniji bratskih naroda”, kao i prema „osnaživanju duhovnih veza među narodima koji žive na teritoriji Rumunije” (ibid.: 11). U ediciji *Nova Transilvanija*, po rečima urednika, trebalo je da se nađu prevodi dela najvećih rumunskih pesnika i prozaista, budući da je urednik bio uveren da će „izdavanjem ovih prevoda doprineti zbližavanju Mađarske i Rumunije, kao i politici uzajamnog razumevanja” (ibid.: 12). O Emineskuovom prevodiocu Šandoru Kibediju kazuje nam da mu je otac bio Rumun, a majka Mađarica, te da mu je porodično ime Šandor Hapka. „Sama sudbina je izabrala Šandora Kibedija da bude prevodilac Emineskua, a potom i najautentičniji i savršen prevodilac drugih velikih rumunskih prozaista i pesnika. Već je prevodom Emineskuovih sabranih pesama učinio neviđenu uslugu kako rumunskoj tako i mađarskoj književnosti” (ibid.: 12–13).

Iz predgovora pak saznajemo detalje o ovom poduhvatu. Šandor Kibedi kaže „da je od Mađara on bio prvi kome je pošlo za rukom da dopre u unutrašnji stvaralački svet Emineskua” (ibid.: 14). Po sopstvenom priznanju, namera mu je bila da intelektualce u Mađarskoj i Transilvaniji upozna sa rumunskom književnošću, iz ubeđenja da će međusobni kulturni kontakti i međusobna razmena intelektualnih dobara unaprediti mir i razumevanje između dvaju susednih naroda (ibid.: 16). Kibedi je u predgovoru knjige ukratko dao i pregled životnog puta Mihaja Emineskua, trudeći se pritom da ga rastereti od preteranog romantizma (ibid.: 14). Kako kaže, „Eminesku je veliki liričar melanholije, nesretne ljubavi i potisnutog bola. Njegove pesme i svu njegovu prozu karakteriše svež, individualni pečat. Po svemu sudeći, on je prvi stvarni klasik rumunske književnosti” (ibid.: 16). O svom prevodu kazuje nam da je to bio „dugačak, težak i veličanstven rad”, te da ga dugo nije mogao objaviti (ibid.). Takođe je napomenuo da se trudio da njegovi prevodi budu apsolutno verni originalu, te da forma i sadržaj izvornih pesama takođe budu sačuvani. Naveo je da je njegovo rumunsko poreklo u prevodilačkom radu značilo prednost, pošto je mogao osetiti onu lepotu i istančanost Emineskuovih pesama koju drugi prevodioci nisu bili u stanju da osele (ibid.).

I dok su jedan deo književne javnosti i tadašnja štampa slavili Kibedija zbog uspešnih prevoda, bilo je i onih koji su osporavali njihov kvalitet. Jedan od njegovih najžešćih kritičara (s kojim je i podosta polemisao) bio je Đerđ Krištof, koji je u podužem radu izložio manjkavosti i nedostatke njegovog prevoda (Krištof, 1935: 13–

31). Između ostalog, zamerio mu je što nije uspeo da kroz prevode mađarskoj čitalačkoj publici prenese svu muzikalnost Emineskuove poezije, a ponegde ni tačan sadržaj. Krištof zamera Kibediju i to što nije preveo svih 100 Emineskuovih pesama, već samo 79, kao i to što redosled pesama ne odgovara logičkom sledu razvoja njegovog pesništva, već je proizvoljan. Na teret mu stavlja i to što prilikom prevođenja pojedinih pesama nije na pravi način shvatio kazivanje pesnika, te da mu prevodi nisu uvek u duhu mađarskog jezika. Na osnovu svega navedenog zaključuje da Kibedi svojim prevodom Emineskuovih pesama doseže tek neki prihvatljiv književni nivo, ali mu nedostaje bolje poznavanje mađarskog jezika, istančaniji ukus i adekvatna književna kultura (ibid.).

Iz kasnijih izvora saznajemo da je Krištofa najviše iritiralo to što je Kibedi u predgovoru knjige previše hvalio samog sebe i svoj učinak, i to sledećim rečima: „Završio sam svoj rad čvrsto uveren da je od pripadnika mog naroda meni prvom pošlo za rukom da doprem u gust lavirint unutrašnjeg sveta Mihaja Emineskua – da sam mu se približio, dosegao ga, te da sam njega, rumunsku dušu, prigrlio na svoju” (Krištof, 1982: 621–624). Ova neskromna Kibedijeva izjava nagnala je Krištofa da se detaljno pozabavi analizom prevoda, te da ukaže na njegove manjkavosti. Ostaje zapamćena Krištofova ocena da je u Kibedijevom prevodu za pohvalu samo njegova dobra namera (ibid.). Međutim, Krištof nije bio jedini kritičar Kibedijevog prevoda. Tako je Laslo Makai 1935. godine u časopisu *Erdélyi Helikon* izneo istovetne zamerke na Kibedijev račun kao i Krištof, a njima se priključio i Laslo Galdi u svojoj oceni u listu *Vasárnap* (ibid.). Nakon tih negativnih kritika Kibedi je ušao u oštru književnu polemiku sa Đerđom Krištofom, te ga je na stranicama časopisa *Tribún* ocrnio neprimerenim pogrdnim rečima (ibid.). Tom prilikom pojasnio je da njegova knjiga prevoda nije potpuna iz jednostavnog razloga što nije imao dovoljno novca da objavi prevode svih Emineskuovih pesama (ibid.).

Suprotno mišljenje o prevodu Emineskuovih pesama izneo je Jožef Kovač 1934. godine u listu *Ellenzék*, govoreći da Kibedijev prevod smatra „školskim primerom tačnog, discipliniranog i savesnog prevođenja” (ibid.). I časopis *Korunk* imao je samo reči hvale za Kibedijeve prevode Emineskua (Kibedi, 1934: 848). U prikazu knjige, između ostalog, čitamo da je Šandor Kibedi sjaj Emineskuovog jezika i njegovih poetskih slika, kao i njegovu pesničku muzikalnost preveo instinktivno i sa potpunim razumevanjem na mađarski jezik, ali i dovoljno iznijansirano (ibid.). Bilo kako bilo, Kibedijev prevod Emineskuovih pesama predstavlja kamen međaš recepcije Emineskua u mađarskoj književnosti, koja i dalje traje, sve do danas, razotkrivajući tajne najsjajnijeg liričara rumunske književnosti, poete u čijoj se lirici

„najintimniji glas naroda i narodna mašta po prvi put uzdižu kao univerzalna vrednost u rumunskoj književnosti” (ibid.).

Povodom pedesetogodišnjice Emineskuove smrti, godine 1939. i mađarski časopis *Korunk* objavljuje prigodno sećanje na velikog rumunskog pesnika, sagledavajući u isto vreme njegovo književno stvaralaštvo u jednom širem, evropskom kontekstu (Semler, 1939: 681–682). U svom autorskom tekstu Ferenc Semler, inače dobar znalac Emineskuove poezije i jedan od njegovih prevodilaca na mađarski, potvrđuje stav da je

rumunska poezija sa Emineskuom zakoračila u evropsku književnost. [...] Eminesku je prvi rumunski pesnik kojeg ne samo njegova kultura, namere i književni uticaji već i nadarenost i značaj uključuju u veliki tok Evropske književnosti. [...] Emineskua je njegova izuzetna osetljivost, stalno treperenje njegovog raspoloženja i darovitost učinila poetom. [...] Jezik rumunske poezije je u Emineskuovim pesmama počeo da odzvanja do tada nepoznatom plemenitom čistotom i privlačnom jednostavnošću. U većem delu njegovih pesama mogu se prepoznati motivi rumunske narodne poezije. Vreme njegovog stvaralaštva bilo je kratko i ne bez patnji i materijalnih problema. [...] Njegovu liriku su ubrzo otkrili i u inostranstvu, a dokaz toga su prevodi njegovih pesama na engleski, francuski i nemački jezik (ibid.).

Tako je značaj Mihaja Emineskua i njegove poezije sagledavala mađarska manjinska književnost u Rumuniji u međuratnom periodu, a tome je, mišljenja smo, znatno doprineo i Kibedijev prevod njegovih pesama. Međutim, nezaustavljivi tok književne recepcije i prevodilačke inventivnosti i posle Kibedija nastavio je da teče. Tako je Emineskuove pesme već 1939. godine preveo Gere Finta [Finta Gerő], a potom (u tri navrata: 1961, 1968. i 1973) najproduktivniji prevodilac književnosti Mađara u Rumuniji, Zoltan Franjo.<sup>8</sup>

Posle izvesnog vremena postalo je jasno da je Emineskuova poezija toliko bogata i jezički izražajna da je za njeno što vernije tumačenje na mađarskom jeziku potreban združen rad više prevodilaca (ibid.). Tako su knjige prevoda Emineskuovih pesama na mađarski jezik publikovane 1947, 1950, 1955, 1961, 1962, 1963, 1966, 1972, 1973, 1974, 1975, 1984. itd. Taj izdavački niz ukazuje na njegovu sve veću popularnost među mađarskom čitalačkom publikom, a vredni poslenici tog zahtevnog rada bili su Zoltan Jekeli, Šandor Kačo, Endre Kakaši i mnogi drugi (ibid.).

Počev od 1966. godine svaka pesma Mihaja Emineskua bila je već prevedena na mađarski jezik. Među njima je bilo i pesama koje su tada imale i po desetak

<sup>8</sup> Mózes Huba: *A romantika modern klasszikusa*. (elektronski izvor: <http://irodalom.elender.hu/roman/emintan.htm>, 3. 12. 2017).

prevoda. Zadovoljstvo da Emineskuovu poeziju može čitati na svom maternjem jeziku mađarska čitalačka publika duguje čitavoj plejadi vrsnih književnih prevodilaca: Lajošu Apriliju, Mariji Berde, Jeneu Džidi, Zoltanu Jekeliju, Šandoru Kačou, Gezi Kepešu, Jeneu Kišu, Laslu Lerincu, Kalmanu Nađu, Gaboru Olahu, Laslu Sabediju i Ferencu Semleru (ibid.). Naravno, bilo bi pogrešno verovati da je tim prevodima stavljena tačka na Emineskuovu recepciju, budući da ni najkvalitetniji ne isključuju mogućnost i potrebu za novim književnim prevodima, ne bi li se do kraja dokučile sve tajne Emineskuove poezije.

Virđinija Popović, Ferenc Nemet, Marina Puja Badesku

RECEPTION OF MIHAI EMINESCU'S POETRY IN HUNGARIAN LITERATURE,  
WITH FOCUS ON THE TRANSLATION WORKS OF SÁNDOR KIBEDI

*Summary*

Eminescu – as described by Mózes Huba a “modern classic of literary romance”– stepped into Hungarian literature in 1885, with a Hungarian translation of the poem “Atit de frageda” by Sándor József. Starting then, and up until today, the Hungarian literary perception of the most popular and renowned Romanian poet is very rich and diverse. Following Sándor József, the perception of Eminescu in Hungarian literature was greatly influenced by Sándor Kibedi (Sándor Hapka), who was the first to publish Eminescu's poetry in a separate book in Cluj-Napoca in 1934. (Mihail Eminescu összes költeményei. Cluj, 1934). Certainly, Eminescu's works were continued to be translated in later years by Hungarian writers (Gere Finta, Zoltán Franyó, Zoltán Jekeli, Lajos Áprily, Jenő Dzsida, Ferenc Semler), however Kibedi's pioneering work in the first translation deserves special focus. The present paper reflects this remarkable publishing venture.

*Keywords:* Mihai Eminescu, reception of Hungarian literature, Sándor Kibédi, Mihai Eminescu poetry collection

LITERATURA

- Bencze, M. (2015). Sándor József az Alecsandri, Eminescu és Mureşan versek első fordítója. *Mikes International*, 4, 71–74.
- Bucin, M. (2015). Traduceri și traducători ai operei lui Mihai Eminescu în limba maghiară, u *Columna*, br. 4, str. 45–50.
- Cimpoi, M. (2015). *Un fenomenolog al receptării operei eminesciene*. U *Eminescu în circuitul universal*. Treća edicija. Trgovište: Editura Bibliotheca.

- Copilu-Copilin, D. (2015). *Eminescu în circuitul universal*. Treća edicija. Trgovište: Editura Bibliotheca.
- Dumitrescu-Buşulenga, Zoe (2000). *Predgovor za knjigu Mihaj Eminescu / Mihai Eminescu. Opere alese. Izabrana dela*, dvojezično izdanje, rumunsko-srpsko, priredili Joan Flora i Oktavija Nedelku. Bucureşti: Editura Elion.
- Flora, R. (1991). *Mihaj Eminescu (1850–1889)*. Apud. Mijušković, Neđo, *Poezija i kritika*. Beograd: Zenit.
- Laslo, G. (1954). *Stilul poetic al lui M. Eminescu*. Bucureşti: Ed. Academiei.
- György, K. (1935). Eminescu Mihály költeményei. *Erdélyi Múzeum*, 1–3. füzet, 13–31.
- György, G. (1982). Kibédíró – vitái kapcsán. *Korunk*, 8, 621–624.
- Réthy, A., Váczy, L. (1983). *Magyar irodalom románul*. Könyvészet. 1830–1970. Literatură maghiară în limba română. Bibliografie. 1830–1970. Bucureşti, Kriterion, str. 19, 44, 60, 86.
- Sándor, K. (1934). *Mihail Eminescu összes költeményei*. Fordította Kibédi Sándor. Fraternitas, Cluj-Kolozsvár, 2.
- Sándor, K. (1934). Eminescu költeményei magyarul. *Korunk*, 11, 848–849.
- Szemlér, F. (1939). Az ötven éve halott Eminescu. *Korunk*, 7–8, 681–682.
- Todor, A. P. (1939). Eminescu in literatura maghiară. *Convorbiri Literare*, LXXII, br. 6–9 / Iunie-Sept., 1153–1232.
- Todor, A. P. (1950). *Eminescu magyarul*. În vol.: *Eminescu válogatott versei*. Kétnyelvű kiadás. Bukarest, Állami Könyvkiadó. (100 de ani de la naşterea poetului), str. 234–237.

## ELEKTRONSKI IZVORI:

- Huba, M. *A romantika modern klasszikusa*. (elektronski izvor: <http://irodalom.elender.hu/roman/emintan.htm>, 3. 12. 2017).